

LÁSKAVÉ BOHYNE

Jonathan Littell

N

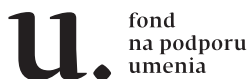
LÁSKAVÉ BOHYNE

Jonathan Littell

LÁSKAVÉ BOHYNE

Jonathan Littell

Publikáciu a tvorbu prekladu diela podporil z verejných zdrojov
a formou štipendia Fond na podporu umenia.

Jonathan Littell
Les Bienveillantes

Copyright © 2006 by Jonathan Littell
Translation © Alexander Halvoník
Jacket design © Soňa Ševčíková
Design & Layout © Soňa Ševčíková
Slovak edition © 2023 by N Press, s. r. o.

ISBN 978-80-8230-202-1

Jonathan Littell sa narodil v New Yorku v roku 1967.
Román *Láskavé bohyne*, jeho prvé literárne dielo,
získal Goncourtovu cenu a Veľkú cenu za román
Francúzskej akadémie za rok 2006.

Mřtvym

Obsah

Toccata	13
Allemanda I a II	31
Kuranta	253
Sarabanda	321
Menuet (v rondách)	399
Pieseň o voľnosti	639
Giga	677
Slovník málo používaných pojmov	723
Prehľad vojenských hodností v rokoch druhej svetovej vojny	730

Toccata

Ludskí bratia, oslovujem vás takto po villonovsky, aby ste mi dovolili vyrozprávať vám, ako to bolo. Nie som váš brat, namietnete, a nevie sa, čo sa skutočne stalo. Určite je pravda, že tento príbeh je temný, ale je aj poučný, a ubezpečujem vás, že je to aj skutočná mravoučná rozprávka. Možno to bude trochu prídlhé, veď napokon, udialo sa toho veľa, ale ak sa veľmi neponáhľate, pri troche šťastia si nájdete čas. Nakoniec, je to o vás: posúďte sami, ako to s vami súvisí. Nemyslíte si, že vás chcem o čomsi presviedčať, napokon, majte si svoje názory. Ak som sa po tolkých rokoch rozhodol písať, tak preto, že som chcel dať za tým bodku kvôli sebe, nie kvôli vám. Človek sa dlho plazí po tejto zemi ako húsenica v očakávaní, že bude z neho nádherný priezračný motýľ, ktorého v sebe nosí. A čo robiť, keď čas letí, ale kukla neprichádza a on s rozčarovaním zistí, že zostal iba larvou? Pravdaže, aj samovražda je voľba. Pravdupovediac, samovražda ma veľmi neláka. Isteže som o nej dlhý čas uvažoval; a ak by som k nej predsa len musel pristúpiť, urobil by som to takto: priložil by som si na srdce granát a ten hlučný výbuch, v ktorom by som sa rozplynul, by bol pre mňa výbuchom šťastia. S nehou a úsmevom by som ten oválny granátik odistil, uvoľnil závlačku a začul kovové cvaknutie pružiny, posledný zvuk, ktorý by sa mi popri buchote srdca doniesol do uší. A potom konečne už len blaho, v najhoršom prípade aspoň mier a steny prikrášené telesnými pozostatkami. Práca pre upratovačky, ktoré sú aj za to, žiaľ, platené. No ako som už povedal, samovražda ma neláka. Ostatne, netuším prečo, azda pre ten prestarnutý morálno-filozofický základ, ktorý mi nahovára, že napriek všetkému nie sme tu pre zábavu. Načo teda sme? Nemám ani poňatie, určite nato, aby sme boli, najskôr nato, aby sme tu bludárili, zabíjali čas, dokiaľ nakoniec zabije on nás. A v tom prípade je písanie rovnakou stratou času ako každá iná činnosť. Niežeby som mal na strácanie bohviekoľko hodín, som zaneprázdnený človek; mám niečo ako rodinu, prácu, teda zodpovednosť, všetko to žerie čas a nenecháva priestor na rozprávanie vlastných spomienok. Pritom spomienky určite mám a mám ich nepreberné množstvo. Som naozajstná fabrika na spomienky. Strávil som život výrobou spomienok, i keď ma momentálne platia za výrobu čipiek. Zaiste by som nemusel písať. Koniec koncov, písanie nie je povinnosť. Po vojne sa zo mňa stal diskrétny muž; vďaka Bohu, jakživ som nemal na rozdiel od istých mojich bývalých kolegov potrebu spisovať svoje pamäti na ospravedlnenie, lebo nemám čo

ospravedlňovať, nemám ani nijaké zištné ciele, lebo to, čo si zarobím, mi celkom slušne pokryje život. Raz som bol v Nemecku na služobnej ceste a zhováral sa s riaditeľom istého veľkého podniku na spodnú bielizeň, ktorému som chcel predať čipky. Upozornili ho na mňa niekdajší priatelia, takže sme jeden o druhom vedeli aj bez otázok, o čo nám ide. Po našom rozhovore, ktorý sa rozvíjal veľmi sľubne, vstal, vybral zo svojej knižnice knihu a podal mi ju. Išlo o posmrtné pamäti Hansa Franka, generálneho guvernéra Poľska; malo to názov *Tvárou k popravis-ku*. „Dostal som list od jeho vdovy,“ vysvetlil mi môj spolubesedník. „Dala vydať na vlastné náklady rukopis, ktorý napísal po svojom procese, a z predaja knihy financovala potreby svojich detí. Viete si predstaviť, ako hlboko klesla? Vdova po generálnom guvernérovi. Objednal som dvadsať výtlačkov na krytie potrieb pozostalých detí. Odporúčal som aj všetkým svojim vedúcim oddelení kúpiť po jednom exemplári. Napísala mi dojemný ďakovný list. Poznali ste ho?“ Ubezpečil som ho, že nie, ale že si knihu so záujmom prečítam.

V skutočnosti som sa s ním raz nachvíľu stretol a porozprávam vám o tom neskôr, ak budem mať odvahu a trpezlivosť. No vtedy naozaj nemalo zmysel o tom hovoriť. Ostatne, kniha bola úplne nanič, bola zmätená, uľňukaná, topila sa v akomsi náboženskom pokrytectve. Aj moje zápisky budú možno zmätené a nanič, ale spravím všetko pre to, aby som zostal jasný; môžem vás uistiť, že prinajmenšom nesklžnu do akéhokoľvek bolestíntstva. Nič neľutujem; robím si svoju prácu, to je všetko; pokiaľ ide o rodinné historiky, o ktorých asi takisto porozprávam, tie sa týkajú iba mňa; a v tom ostatnom, najmä ku koncu, som nepochybné prekročil mieru, no tam som to už nebol celkom ja, potácal som sa a všade okolo mňa sa potácal celý svet, nebol som sám so stratenou hlavou, uvedomte si to. A napokon, nepíšem preto, aby som sa postaral o svoju vdovu a svoje deti, stačím celkom slušne uspokojiť aj ich potreby. Nie, ak som sa nakoniec dal na písanie, tak zrejme nielen preto, aby som zabil čas, ale akiste aj preto, aby som možno vám, ale aj sebe osvetlil jeden či dva zamotané momenty. Popritom som sa nazdával, že mi to padne dobre. Je pravda, že mávam stiesnené nálady. Určite následkom zápchy. Je to skľučujúci a bolestivý problém, pre mňa celkom nový; kedysi to bolo naopak. Dlhو som musel chodiť na záchod tri-štyri razy za deň; teraz som rád, ak idem raz za týždeň. Stavil som na klystír, na vrcholne nepríjemnú, ale účinnú procedúru. Prepáčte mi, že vás zatáhum do takých háklivých podrobností: ale aj ja mám predsa právo trocha sa postažovať. Napokon, ak to neznesiete, lepšie by ste spravili, keby ste s týmito mojimi písачkami skončili hneď na tomto mieste. Ja nie som Hans Frank, nemám rád uhladené spôsoby. Chcem byť presný v rámci svojich možností. Napriek svojim kapricom, a bolo ich nadostač, som zostal jedným z tých, čo sa nazdávajú, že pre život je najdôležitejšie dýchať, jesť, piť a vylučovať – a hľadať pravdu. Všetko ostatné je nezáväzné.

Pred časom žena priniesla domov čiernu mačku, čím mi isto chcela urobiť radosť. Pravdaže, na moju mienku sa neopýtala. Zrejme si nebola na čistom, či by som mačku nebol rázne odmietol, takže bolo istejšie postaviť ma pred hotovú

vec. Nedalo sa s tým nič robiť, vnúčatká by mi to raz mohli zrútať atď. Tá mačka však bola náramne protivná. Keď som ju skúsil poláskat', aby som prejavil dobrú vôľu, odskočila na okenný rám a civela na mňa žltými očiskami; keď som ju chcel zobrať do náručia, poškriabala ma. Naopak, v noci sa mi schúlila do kľbka na prsia ako dáka ťaživá matéria a v spánku sa mi prisnilo, že sa dusím pod hrbou kameňa. Podobné to bolo s mojimi spomienkami.

Keď som sa prvý raz podujal zaznamenať ich písomne, zobral som si dovolenku. Pravdepodobne to bola chyba. Napriek tomu sa všetko rozbehlo dobrým smerom: načrtol som si orientačný plán, vytýčil si časový rozvrh a tak podobne. Mal som však dovolenku a plno času, tak som sa pustil do úvah. Navyše bola jeseň, špinavec sivý dážď vyzliekal stromy donaha a ja som sa pomaly ponáral do tiesne. Zistil som, že rozmýšľanie nie je nič dobré.

Mohol som o sebe pochybovať. Kolegovia ma pokladali za tichého, uvážlivého, rozumného. Tichý, to určite; lenže moja hlava začala pričasto v pracovnom čase skučať, nezvučne ako kremačná pec. Rozprávam, diskutujem, rozhodujem ako každý; no pri barovom pulte pri pohárikú si predstavujem, ako vchádza muž s loveckou puškou a spustí strelbu; v kine alebo v divadle vidím kotúľať sa pod radmi sedadiel odistený granát; na verejnom priestranstve si za sviatočného dňa predstavujem výbuch nákladiaka naloženého výbušnami, premenu popoludňajšieho veselí na jatky, krv tečúcu pomedzi dlaždice, balíky mäsa nalepené na múry alebo vhozené rovno z križovatky do nedelnej polievky, počujem výkriky, skuvíňanie ľudí s končatinami vytrhnutými ako nožičky hmyzu, ktoré padli za obeť zvedavosti malého chlapca, vnímam otupenosť ľudí, čo prežili, čudné ticho akoby nalepené na ušné bubienky, počiatok predlžého strachu. Tichý? Áno, ostávam tichý, nech sa deje, čo sa deje, nič nedám na seba zvať, zostávam pokojný, nepreniknuteľný ako nemá fasády znivočených miest, ako vetchí starčekovia na lavičkách v parku so svojimi paličkami a medailami, ako tváre utopencov vo vodnom prúde, ktoré sa nikdy nenájdu. Nech som sa akokoľvek pokúšal narušiť svoju desivú tichosť, nebolo to v mojich silách. Nepatrím medzi ľudí, čo urobí škandál z nejakého áno alebo nie, viem sa ovládať. No aj mňa to ubíja. Tie predstavy, ktoré som opísal, zďaleka nie sú to najhoršie; podobné fantazmy nosím v sebe už dlhšie, zrejme od detstva, v každom prípade už dávno pred časom, keď som sa sám ocitol uprostred surového vraždenia. V tomto zmysle ich len potvrdila vojna, na ktorej čiastkové scenáriky som si zvykol a bral ich ako komentár o všeobecnej márnosti. Nie, najťažšie a najzávažnejšie bolo, ako sa ukázalo, rozmýšľať o tom, nie zaoberať sa tým. Pouvažujte: na čo vy osobne myslíte v priebehu dňa? Skutočne na veľmi málo. Rozumne si utriediť obyčajné myšlienky iste nebude ťažké: praktické či mechanické myšlienky, rozplánovanie skutkov či času (príklad: pred umytím zubov priviesť do varu vodu na kávu, ale až potom dať opekať hrianky, lebo ich príprava netrvá tak dlho); pracovné záležitosti; finančné starosti; problémy

s domácnosťou; sexuálne sny. Ušetrím vás od podrobností. Pri večeri skúmate manželkinu starnúcu tvár, ovela menej vzrušujúcu než tvár milenky, no všetko je v norme, taký je život, preto sa chytíte poslednej ministerskej krízy. V podstate kašlete na nejakú poslednú ministerskú krízu, ale aká iná téma ešte stojí za reč? Zavrhnete tento druh rozmýšľania a budete súhlasiť so mnou, že ostatné už vonkoncom nestojí ani za fajku dymu. Existujú, pravdaže, aj iné varianty. Zrazu medzi dvoma reklamami na prací prášok zaznie povedzme predvojnové tango *Violetta*, zachytíte nočné člapoty rieky, všimnete si lampióny v nočnom bufete, zacítite ľahkú vôňu potu na pokožke rozvášnenej ženy; pri vchode do parku vás usmiata detská tvárička prenesie k tváričke vášho syna, keď ešte nezačal chodiť; na ulici sa jediný svetelný lúč prebije cez mraky a rozjasní velikánske listy a belavý kmeň platana: a z ničoho nič začnete rozmýšľať o svojom detstve, o školskom dvore, kde ste sa s výkrikmi hrôzy a blaženosti hrali na vojnu. Práve ste rozmýšľali ako človek. To však býva dosť vzácné.

Keď si odmyslíme prácu, zabehané každodenné úkony, aby sme sa seriózne pustili do rozmýšľania, všetko dopadne inak. V ťažkých a čiernych vlnách vám často naskočia kadejaké veci. Noc a sny sa rozkúskujú, rozťahnu a rozbujnejú a po prebudení zostane z nich len tenká pichľavá a vlhká vrstva, dlho odolávajúca rozleptaniu. Žiadne nedorozumenie: to, o čo tu ide, nemá nič spoločné s pocitom viny ani s výčitkami. Aj to, pravdaže, existuje, to nechcem popierať, no nazdávam sa, že všetko je omnoho zložitejšie. Aj chlap, ktorý nebojoval vo vojne a nezabíjal, podstupuje to, o čom hovorím. Vracajú sa zanedbateľné prešľapy, zbabelosť, pokrytectvo, ničomnosti, aké sa pritrafia každému mužovi. Vonkoncom neprekvapuje, že ľudia vynašli prácu, alkohol, prázdne reči. Niet divu, že televízia žne tolké úspechy. Skrátka, rýchlo som zažehnal svoju naničhodnú dovolenku a dobre som spravil. Cez obed či po odchode sekretárok z práce mi zostala ešte vždy hrba času na moje čmáraniny.

Krátka prestávka na vyvracanie, potom pokračujem v písaní. Je to len ďalší z mojich neškodných neuhov: z času na čas mi jedlá bez príčiny vystúpia hore krkom, niekedy hneď, niekedy neskôr, tak ako teraz. Je to starý problém, mám to od vojny, aby som bol presný, začalo sa to v jeseni roku 1941 na Ukrajine, myslím, že v Kyjeve alebo možno aj v Žitomire. Aj na to ešte určite príde reč. V každom prípade som si od istého času zvykol: umyť si zuby, hodiť do seba kalíštek alkoholu a pustiť sa do roboty. Vráťme sa k mojim spomienkam. Kúpil som si niekoľko školských zošitov veľkého formátu, ale s malými štvorčekmi, ktoré som si nechával v kancelárii v zamknutom šuplíku. Predtým som si robil poznámky na kartotékové lístky, takisto štvorčekované; teraz som sa rozhodol zopakovať to do slova a do písmeňa. Prečo, to sám presne neviem. Určite nie na poučenie svojho potomstva. Vtedy som sa zrejme rozhodoval náhle, povedzme pod hrozbou infarktu alebo srdcovej embólie, azda len preto, aby moje sekretárky mohli natrafiť na kľúčik, otvoriť šuplík a dostať, úbožiatka, šok spolu s mojou ženou;

na to by však boli bohato stačili tie kartotečné lístky. Všetko by sa muselo spáliť, aby nedošlo ku škandálu. Mne by to mohlo byť jedno, už budem po smrti. Napokon, nepíšem ani pre vás, aj keď sa na vás obraciam.

V mojej veľkej, skromne zariadenej a pokojnej kancelárii sa dobre píše: biele steny takmer bez dekorácií, jediný zasklený kus nábytku na vzorky čipiek a vzhľad veľké sklené dvere, cez ktoré vidieť strojovňu ako na dlani. Do miestnosti aj napriek dvojitému zaskleniu dverí preniká neprestajný klepot tkacích strojov Leavers. Keď chcem premýšľať, vstanem od pracovného stola, postavím sa pred zasklené dvere a dám sa unášať pohľadom na tkacie stroje zoradené pod mojimi nohami do radov a sebaistými a presnými pohybmi majstrov tkáčov tylu. Zавše zídem dolu a poprechádzam sa medzi strojmi. Strojovňa je ponurá, špinavé okná majú modrý odtieň, pretože čipka je chúlостivá na svetlo, a ten modrastý prísvit mi oblažuje myseľ. Rád sa trocha oddávam tomu monotónnemu synkopickému klopkaniu zaplňajúcemu priestor, tomu neodbytnému kovovému tlkotu v dvoj-taktovom rytme. Tkacie stroje ma odjakživa fascinovali. Sú vyrobené z liatiny, natreli ich nazeleno a každý váži desať ton. Podaktoré sú veľmi staré, už hodne dlho sa nevyrábajú; náhradné diely som získal na objednávku; po vojne sa prešlo z pary na elektrinu, no samých strojov sa to nijako nedotklo. Nepribližujem sa k nim, aby som sa nezašpinil; množstvo pohyblivých súčiastok treba sústavne premazávať, no olej, ako ináč, čipkám neprospieva, takže sa používa grafit, rozdrvená tuha, ktorou tkáči pomocou vrečka z pančuchy poprašujú pohyblivé súčasti strojov, mávajú nad nimi ako kadidelnicou. Čipka z nich vychádza čierna a čierny povlak pokrýva steny, podlahu, stroje i ľudí, ktorí sa o ne starajú. I keď pri tých ohromných mašinách málokedy priložím ruku k dielu, veľmi dobre ich poznám. Prvé anglické krosná na tkanie tylu – útku – prepašovali do Francúzska ako žiarlivo strážené tajomstvo krátko po napoleonských vojnách robotníci vyhýbajúci sa plateniu daní; na výrobu čipiek ich upravil Lyončan Jacquard vložением zostavy perforovaných osnovných kariet určujúcich vzor čipky. Valce v spodnej časti zäsobujú stroj priadzou; vnútri krosien sa päťtisíc cievok, *duša*, natlačí do mechanického člnka; potom *catch-bar* (vo francúzštine uchovávame niektoré anglické termíny) s hypnotickým mlaskaním myká člnok spredu dozadu. Nite vedené zo strany medenými, do olova zaliatymi *combs* (hrebeňmi) potom podľa zložitej choreografie nakódovanej piatimi či šiestimi stovkami dierkovaných Jacquardových kariet viažu uzlíky; *labutí krk* dvíha hrebeň; napokon sa objaví pavučinová čipka, utajená pod vrstvou grafitu, a pozvoľna sa natáča na bubon, umiestnený navrchu stavu.

Pri práci v továrni vládne prísna segregácia pohlaví: muži vytvárajú osnovu, dierkujú karty, kombinujú reťazce, kontrolujú krosná a usmerňujú ďalších spolupracovníkov, ktorí ich obsluhujú; ich ženy a dcéry dodnes zostávajú špulkárkami, odgrafitovačkami, oprášovačkami, rozstrapkávačkami, skladačkami. Tradície sú mocné. Čipkári tvoria akúsi proletársku aristokraciu. Učňovské roky sú dlhé,

práca je chúlостivá; v minulom storočí sa tkáči čipiek prepravovali do roboty v cylindri a bričkou a s majiteľom si tykali. Časy sa zmenili. Vojna priemysel zruinovala, i keď sa udržalo zopár tkacích strojov pracujúcich pre Nemecko. Bolo treba znovu začínať od nuly; dnes na severe zostalo už iba nejakých tristo žakárových tkacích strojov, i keď ich tam pred vojnou fungovalo okolo štyritisíc. Po hospodárskej obnove si čipkári napriek tomu doprajú automobil skôr než mnohí mešťania. Moji tkáči mi však netykajú. Nemyslím, že by ma pracovníci, ktorých zamestnávam, milovali. No v podstate nejde o nič závažné, nežiadam, aby ma milovali. Napokon, ani ja ich nemilujem. Pracujeme spolu, to je všetko. Ak je zamestnanec svedomitý a usilovný, ak sa čipka vychádzajúca z jeho stroja nemusí niekoľkokrát upravovať, priznám mu koncoročné prémie; nuž a toho, kto chodí do práce neskoro alebo opitý, potrestám. Na tomto princípe spolu fungujeme veľmi dobre.

Pravdepodobne sa spýtate, ako som sa dostal k čipkám. Veď som ani zďaleka neašpiroval na obchodovanie. Vyštudoval som právo a ekonómiu, som doktor práv a v Nemecku sú písmeňá *Dr. jur.* podľa zákona súčasťou môjho mena. Je však pravda, že okolnosti po roku 1945 mi trochu sťažovali nostrifikáciu môjho diplomu. Ak by ste už chceli vedieť naozaj všetko, vôbec som sa nechcel venovať právu: ako mladý muž som túžil študovať literatúru a filozofiu. No to sa nedalo; opäť jedna smutná epizóda z môjho *rodinného románu*, možno sa k nej vrátim. Musím však uznať, že pokiaľ ide o čipky, právo je užitočnejšie ako literatúra. Takto nejako sa to všetko zbehlo. Keď napokon bolo po všetkom, podarilo sa mi prísť do Francúzska a stať sa Francúzom; vzhľadom na povojnový zmätok to nebolo až také ťažké, vrátil som sa s deportovanými, nikto sa ma na nič až tak nevypytoval. Isteže, hovoril som bezchybnou francúzštinou; pretože som mal francúzsku matku; desať rokov detstva som strávil vo Francúzsku, ukončil som strednú školu, lýceum, pomaturitnú prípravku a dva roky som strávil na Slobodnej škole pre politické vedy (ELSP), a keďže som vyrastal na juhu, mal som dokonca aj jemný stredozemský prízvuk, ale to v tom bordeli vonkoncom nikoho nezaujímalo, na stanici Orsay ma privítali polievkou a niekoľkými nadávkami, k čomu treba uviesť, že som sa nepokúšal prešmyknúť ako deportovaný, ale ako pracovník STO, pétainovskej Služby povinných prác, nad čím tí gaullisti mračili čelá a za čo ma aj trochu vykrstili, rovnako ako ostatných chlapských skrachovancov, no potom nás pustili, nie síce do hotela *Lutetia*, ktorý nebol pre takých ako my, ale na slobodu. Nezostal som v Paríži, poznal som tu príliš mnoho ľudí a navyše tých nevhodných, tak som sa vybral mimo hlavného mesta, kde som sa tu a tam živil drobnou príležitostnou prácou. Potom sa všetko upokojilo. Zakrátko prestali strieľať ľudí a čoskoro im už nestálo za námahu zatvárať ich do väzenia. Spravil som si prieskum, až sa mi nakoniec podarilo objaviť istého známeho človeka. Vyznal sa v pomeroch, bez problémov prešiel z jednej administrácie do druhej; ako predvídavý muž veľmi úzkostlivo dbal na to, aby sa nikto nedozvedel o službách, ktoré nám poskytuje. Spočiatku ma nechcel prijať, no keď konečne pochopil,

kto som, videl, že naskutku nemá na výber. Nemôžem povedať, že náš rozhovor bol príjemný; keď k nemu došlo, bolo jasne vidieť, že ho obťažuje, že je vynútený. No veľmi dobre odhadol, že nás spájajú podobné záujmy: ja som mal záujem nájsť si prácu, v jeho záujme bolo udržať sa na svojom mieste. Mal bratranca na severe, bývalého komisionára, ktorý sa s tromi tkáčskymi strojmi Leavers získanými od skrachovanej vdovy pokúšal spustiť malú prevádzku. Tento človek ma prijal do zamestnania, mal som cestovať a robiť akvizíciu pri predaji jeho čipiek. Jeho návrh ma vydesil; nakoniec sa mi podarilo presvedčiť ho, že by som mu mohol byť užitočnejší v organizačnej oblasti. Je pravda, že na tomto poli som mal pozoruhodné skúsenosti, i keď som ich mohol doložiť len svojím doktorátom. Podnik narástol najmä začiatkom päťdesiatych rokov, keď som nadviazal kontakty v spolkovej republike a podarilo sa mi otvoriť pre nás nemecký trh. Bol by som sa mohol vtedy bez ťažkostí vrátiť do Nemecka: mnohí z mojich niekdajších kolegov si tam nažívali v pokoji, podaktorí si odpykali nevelký trest, iných nikto neobťažoval. So svojím vzdelaním som mohol opäť získať meno, doktorát, nárok na penziu vojnového veterána a čiastočnú invaliditu a nikto by nebol nič namietať. Hneď by som si bol našiel prácu. Načo? hovoril som si. Právo ma nevzrušovalo práve tolko ako obchod a časom som prišiel na chuť čipkám, tomuto vzrušujúcemu a harmonickému ľudskému výtvoru. Keď sme nakúpili dosť tkáčich strojov, môj šéf sa rozhodol otvoriť druhú prevádzku a zveril mi jej vedenie. Na tomto poste som doteraz a čakám len na penziu. Medzičasom som sa oženil, je pravda, že s istou nechutou, no tu na severe to bolo naozaj potrebné ako spôsob na skonsolidovanie mojich záležitostí. Vybral som si na to dobrú rodinu, pomerne peknú a vhodnú ženu, ktorej som hneď spravil decko, aby som si ju udržal. Bohužiaľ, porodila dvojčičky, asi to máme v rodine; pokiaľ ide o mňa, jeden fafrnok by bol bohato stačil. Môj šéf mi zvýšil príjem, kúpil som prepychový dom neďaleko mora. Tak som teda zapadol medzi buržoáziu. V každom prípade to stálo za to. Po všetkom, čo sa stalo, som cítil potrebu ticha a usporiadanosti. Beh života dolámal kosti mojim mladickým snom a moje úzkosti sa pri pobežovaní z jedného konca nemeckej Európy na druhý pomaly vstrebávali. Z vojny som vyšiel ako prázdny človek, iba s horkosťou a veľkou hanbou škrípajúcou medzi zubami ako piesok. Jednotvárny život so všetkými spoločenskými konvenciami mi teda vyhovoval: blahobytný gang, i keď som ho často vnímal ironicky a občas i nenávisťne. V takomto rytme som chcel dospieť do stavu milosti Hieronyma Nadala a *neskloniť sa pred ničím, čo nie je poklonou ničomu*. Postupne sa zo mňa stal knihomoľ, čo je jednou z mojich slabostí; k svätosti mi chýbalo už len to, aby som sa oslobodil od svojich potrieb. Svoju ženu z času na čas ešte poctím, vedome a s patričným potešením, no bez akéhokoľvek prehnaného odporu, najmä preto, aby som udržal mier v domácnosti. A čoraz väčší som sa v rámci služobných ciest upínal na obnovovanie starých zvykov; no viac-menej to bolo len takpovediac z hygienických dôvodov. Všetko to pre mňa strácalo zmysel. Telo mladučkého chlapca, Michelangelova socha, všetko

bolo rovnaké; dychtivosť sa viac nevracala. Bolo to ako po dlhej chorobe, keď jedlo nemá žiadnu chuť; takže aký je v tom rozdiel, či jete vajce alebo kurča? Treba sa najesť, to je všetko. Pravdupovediac, nezostalo toho mnoho, čo si pre mňa zachovalo zmysel. Literatúra, povedzme, i keď som strácal istotu, či sa pre mňa nestala návykom. Možno práve preto som sa pustil do spisovania týchto spomienok: aby som si rozprúdil krv, aby som zistil, či ešte viem aspoň volačo precítiť, či dokážem niečo aspoň trochu pretrpieť. Podivná drezúra.

Zato utrpenie by som mal poznať. Všetci Európania mojej generácie ním prešli, no bez falošnej skromnosti môžem povedať, že ja som z neho videl viac ako tí druhí. A potom, ľudia prirýchlo zabúdajú, to budem opakovať donekonečna. Dokonca i tí, čo ním prešli, sa o ňom vyjadrujú iba predžutými myšlienkami a frázami. Stačí sa pozrieť na tie úbohé prózy nemeckých autorov zaoberajúcich sa bojmi na Východe: povädnutý sentimentalizmus, mŕtvy, vyprahnutý jazyk. Napríklad prózy Herr Paula Carella, úspešného autora posledných rokov. Náhodou som sa s Herr Carellom stretol v Maďarsku v časoch, keď sa ešte volal Paul Carl Schmidt a pod kuratelou svojho ministra von Ribbentropa napísal v silnej pôsobivej próze, čo si skutočne myslel: *Židovská otázka nie je otázkou ľudskosti, nie je to ani otázka náboženstva, je to len otázka politickej hygieny*. Najnovšie ctihodný Herr Carell-Schmidt dosiahol pozoruhodný výkon, keď vydal štyri suchopárne zväzky o vojne v Sovietskom zväze bez toho, aby aspoň raz spomenul slovo *Žid*. Viem to, prečítal som ich: bola to drina, ale ja som vytrvalý. Ani naši francúzski autori, Mabirovia a im podobní, nestoja za omnoho viac. Pokiaľ ide o komunistov, je to podobné, iba uhol pohľadu je opačný. Kam sa podeli tí, čo spievali *Deti, nabrúste si nože na krajnici chodníkov?* Odmlčali sa alebo sa pomínuli. Tára sa, laškuje sa a brodí v mdlom, stvrdnutom rašelinisku slov *sláva, česť, hrdinstvo*, je to únavné, lebo nikto už nerozpráva. Možno som nespravodlivý, ale spolieham sa na to, že mi porozumiete. Televízia nás zavaluje číslami, ohromujúcimi číslami, ku ktorým pribúdajú nuly; kto z vás sa však aspoň raz skutočne pozastavil nad tými číslami? Ktorý z vás sa čo len pokúsil zrátať ľudí, ktorých pozná alebo v živote poznal, a porovnať to smiešne číslo s číslami počutými v televízii, s tými šiestimi či dvadsiatimi miliónmi? Zrátajme si to. Matematika je užitočná, dodáva perspektívy, osviežuje myseľ. Je to završene veľmi poučné. Trocha sa obrňte trpezlivosťou a venujte mi pozornosť. Beriem do úvahy len dve scény, v ktorých som si mohol zahrať svoju rolu, nech už bola hocijako zanedbateľná: vojnu proti Sovietskemu zväzu a program vyhladenia oficiálne označovaný v našich dokumentoch ako „konečné riešenie židovskej otázky“, *Endlösung der Judenfrage*, aby som citoval tento pekný eufemizmus. V každom prípade na západných frontoch boli straty pomerne nízke. Moje východiskové čísla budú trocha otvorenejšie: nemám na výber, zdroje sa rozchádzajú. Na vyčíslenie celkových ruských strát použijem tradičné číslo, ktoré v roku 1956 uviedol Chruščov, dvadsať miliónov, s tým, že známy anglický autor Reitlinger narátal iba dvanásť a nemenej známy, ba ešte známejší škótsky

autor Erickson dospel k minimálnemu počtu dvadsaťšesť miliónov; oficiálne ruské číslo teda súhlasí s odchýlkou približne jedného milióna. Nemecké straty – výhradne v ZSSR – možno založiť na ešte oficiálnejšom a nemecky presnom čísle 6 172 373 vojakov, ktorí zahynuli na Východe od 22. júna 1941 do 31. marca 1945, číslo uvedené v internej správe OKH (*Oberkommando des Heeres* – najvyššie velenie pozemnej armády), nájdenej po vojne, ale zahrňajúce aj mŕtvych (vyše milióna), ranených (takmer štyri milióny) a nezvestných (teda mŕtvych plus zajatcov plus mŕtvych zajatcov, približne 1 288 000). Povedzme si teda narýchlo, že na to, aby sme dosiahli dva milióny mŕtvych, ranených na tento účel neberieme do úvahy, musíme prirátat veľmi približných päťdesiat tisíc mŕtvych a nejaké dodatočné straty z 1. apríla 1945, hlavne v Berlíne, ku ktorým treba pridať milión mŕtvych civilov počas východného ťaženia nemeckej armády a následného vysídľovania, dostaneme sa teda k číslu povedzme tri milióny. Pokiaľ ide o Židov, máme na výber: posvätné číslo, hoci iba málokto vie, skadiaľ sa nabralo, je šesť miliónov (v Norimbergu Höttl uviedol, že mu ho povedal Eichmann; no Wisliceny tvrdil, že Eichmann povedal svojim kolegom päť miliónov; a sám Eichmann, keď mu napokon mohli osobne klásť otázky Židia, uviedol, že medzi piatimi a šiestimi miliónmi, no nepochybne päť miliónov). Istý Dr. Korherr, ktorý dodával štatistiky pre Reichsführera SS Heinricha Himmlera, dospel k číslu trochu nižšiemu ako dva milióny k 31. decembru 1942, no priznal, keď som s ním mal možnosť diskutovať v roku 1943, že tieto čísla sú málo dôveryhodné. Napokon vysoko rešpektovaný špecialista na túto otázku profesor Hilberg, ktorého nemožno podozrievať z nejakej partizánčiny a tým menej nie z pronemeckého postoja, dospel v závere svojej devätnásťstranovej analýzy k číslu 5 100 000, čo zhruba zodpovedá obhajobnej reči Obersturmbannführera Eichmanna. Poďme teda k číslam, ktoré nám na rekapituláciu poskytol profesor Hilberg:

Sovietski mŕtvi	20 miliónov
Nemeckí mŕtvi	3 milióny
Medzisúčet (vojna na Východe)	23 miliónov
<i>Endlösung</i>	5,1 milióna
Celkom	26,6 milióna; nestrácajme pritom zo zreteľa, že 1,5 milióna Židov sa započítalo aj medzi sovietskych mŕtvych („sovietski občania zabití nemecko-fašistickým uchvatiteľom“, ako s neobyčajnou diskretnosťou ohlasuje pamätník v Kyjeve).

A teraz trocha matematiky. Konflikt so ZSSR trval od 22. júna 1941 od tretej hodiny ráno do (oficiálne) 8. mája 1945 do 23.01 h, to znamená tri roky, desať mesiacov, šesťnásť dní, dvadsať hodín a jednu minútu, čo je 46,5 mesiaca, 202,42 týždňa,

1 417 dní, 34 004 hodín alebo 2 040 241 minút (vrátane tej dodatočnej minúty). V súvislosti s programom nazývaným „konečné riešenie“ sa budeme držať týchto istých údajov; pred ním nebolo nič rozhodnuté ani systemizované, židovské straty boli náhodné. Zahrajme sa teraz s číslami ináč: pre Nemcov to dáva 64 516 mŕtvych mesačne, teda 14 821 mŕtvych týždenne, teda 2 117 mŕtvych denne, teda 88 mŕtvych za hodinu, teda 1,47 mŕtveho za minútu, to všetko priemerne za každú minútu každého dňa každého týždňa každého mesiaca každého roka počas troch rokov, desiatich mesiacov, šesnástich dní, dvadsiatic hodín a jednej minúty. Pre Židov vrátane sovietskych to znamená približne 109 677 mŕtvych za mesiac, teda 25 195 mŕtvych za týždeň, teda 3 599 mŕtvych za deň, teda 150 mŕtvych za hodinu, teda 2,5 mŕtveho za minútu v rovnakom období. Napokon na sovietskej strane nám to dáva okolo 430 108 mŕtvych za mesiac, 98 804 mŕtvych za týždeň, 14 114 mŕtvych za deň, 588 mŕtvych za hodinu alebo 9,8 mŕtveho za minútu v tom istom čase. Celkový počet v oblasti, kde som pôsobil, je 572 043 mŕtvych za mesiac, 131 410 mŕtvych za týždeň, 18 772 mŕtvych za deň, 782 mŕtvych za hodinu a 13,04 mŕtveho za minútu, za každú minútu každej hodiny každého dňa každého týždňa každého mesiaca každého roka počas troch rokov, desiatich mesiacov, šesnástich dní, dvadsiatic hodín a jednej minúty. Nech si len tí, čo sa im tá dodatočná minúta, pôsobiaca naozaj veľmi pedantsky, zdala smiešna, zoberú do úvahy iba tých v priemere 13,04 mŕtveho navyše a nech si predstavia trinásť ľudí zo svojho okolia zabitých v jednej minúte, ak sú niečoho takého vôbec schopní.

Možno takisto vyrátať časový interval medzi každou smrťou. Ten nám ukáže, že na nemeckej strane dochádzalo k smrti v priemere každých 40,8 sekundy, u Židov každých 24 sekúnd a u bolševikov (vrátane sovietskych Židov) každých 6,12 sekundy, celkove teda v priemere jedna smrť každé 4,6 sekundy počas celého uvedeného obdobia vojny. Na základe týchto čísel si môžete urobiť konkrétne cvičenia obrazotvornosti. Zoberte si napríklad do ruky hodinky a odpočítavajte jedna smrť, dve smrti, tri smrti a tak ďalej každé 4,6 sekundy (alebo každých 6, 12, 24 alebo 40,8 sekundy podľa vašich záujmových preferencií) a skúste si predstaviť, že tí mŕtvi ležia v rade pred vami, ten prvý, druhý, tretí. Zistíte, že je to dobrá téma na meditáciu. Alebo si zvolte inú katastrofu, súčasnejšiu, ktorá vás silno zasiahla, a porovnávajte. Ak ste Francúz, tak považujte napríklad o tom vašom malom alžírskom dobrodružstve, ktoré tak veľmi traumatizovalo vašich spoluobčanov. Stratili ste za sedem rokov 25 000 mužov, ak rátať aj nešťastné náhody: je to iba o niečo menej ako počet mŕtvych na východnom fronte za jediný deň a trinásť hodín alebo približne toľko ako mŕtvych Židov za sedem dní. Mŕtvych na alžírkej strane som nezarátal; pretože o tých ste vo vašich knihách ani vo vašich televíznych programoch takpovediac nikdy nehovorili, zrejme pre vás veľa neznamenali. Pritom ste ich na každého vášho mŕtveho zabili desať. Je to úctyhodný výkon aj v porovnaní s tým naším. Tu sa zastavím, mohli by sme však pokračovať aj dlhšie; vyzývam vás, aby ste pokračovali sami, až kým

nestratíte zem pod nohami. Ja takú potrebu nemám: už dlho mi je myšlienka na smrť *bližšia než moja krčná tepna*, ako vraví tento krásny obraz z Koránu. Ak by sa vám raz podarilo rozplakať ma, moje slzy by vám rozleptali tvár ako vitriol.

Zhrnutím tohto všetkého, ak mi dovoľíte ešte jeden citát, prisahám, že posledný, je to, čo veľmi správne tvrdil Sofokles: *Nadovšetko by si si mal želať iba jedno – nenarodiť sa*. Ostatne, aj Schopenhauer citlivo opísal to isté: *Najlepšie by bolo, keby nebolo nič. Pretože na zemi je viac bolesti ako radosti, každé uspokojenie je iba prechodné, vytvára nové túžby a nové úzkosti, a agónia zožratého zvieraťa prevyšuje slasť požírača*. Áno, viem, sú to dva citáty, ale tá istá myšlienka: v skutočnosti žijeme v najhoršom z možných svetov. Isteže, vojna sa skončila. A zobrali sme si z nej poučenie: už sa to viac nestane. No skutočne sme sa z nej poučili? Ste si naskutku istí, že sme pochopili jej odkaz? Ste si istí, že sa viac nevráti? Ste si naozaj istí, že vojna sa skončila? V istom zmysle sa vojna nikdy nekončí alebo nekončí sa dovedy, kým nebude pochované posledné dieťa narodené v posledný deň bojov bez zranenia, ešte aj vtedy bude pokračovať v jeho deťoch a potom v ich deťoch až dovedy, kým sa dedičstvo trocha nevstrebe, spomienky sa nerozpráchnu a bolesť neustane, aj vtedy, ak v istej chvíli svet dávno zabudne a všetko sa pripíše na účet starodávnych príbehov nesúcich už ani na strašenie detí, tobôž nie deti mŕtvych a tých, čo by nimi chceli byť, chcem povedať mŕtvymi.

Hádam vaše myšlienky: Aha, aký naničhodný človek, hovoríte si, aký zlý človek, skrátka, špinavec na všetky strany, ktorý by mal hniť vo väzení a nie na nás chrliť svoju pomätenú filozofiu bývalého, napoly napraveného fašistu. Čo sa týka fašizmu, nepleťte si hrušky s jablkami, a čo sa týka mojej trestnej zodpovednosti, nesúďte predčasne, ešte som nerozpovedal svoj príbeh; a čo sa týka morálnej zodpovednosti, dovoľte mi zopár úvah. Politickí filozofi často naznačovali, že prinajmenšom mužské pohlavie v čase občianskej vojny stráca svoje základné ľudské právo – právo na život –, a to už od Francúzskej revolúcie a zavedenia odvodovej povinnosti, doteraz všeobecne alebo aspoň čiastočne platného princípu. No zriedkakedy pobadali, že s týmto právom človek stráca aj druhé, preňho ešte životne dôležitejšie základné ľudské právo založené na myšlienke, že vytvára seba samého ako civilizovaného človeka – právo nezabíjať. Nikto sa vás nepýta na váš názor. Človeka, ktorý stojí nad masovým hrobom, sa obvykle nikto nepýta, či tam chce stáť, rovnako ani jeho druhu, ktorý už leží mŕtvy alebo umierajúci na dne tej jamy. Zrejme namietnete, že zabiť iného vojaka v boji nie je to isté ako zabiť bezbranného civila; vojnové zákony dovoľujú jedno, ale nie to druhé; a rovnako aj všeobecná morálka. Dobrý argument v abstrakcii, to určite, ibaže neberie do úvahy podmienky, o ktorých hovoríme. Po vojne zavedené naskrze svojvoľné rozlišovanie medzi na jednej strane „vojenskými operáciami“, porovnateľnými s akýmkoľvek iným konfliktom, a na strane druhej „ukrutnosťami“ spáchanými menšinami sadistov a šialencov je, dúfam, že sa mi to podarí ukázať, fantazma na sebauspokojovanie víťazov – západných víťazov, aby som bol presný, Sovietsi totiž